

TÁRSADALOMPOLITIKA ÉS KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS: ÚJ KIHÍVÁSOK

VÁZLATOK A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS ÚJ ÚTJAIHOZ 1. RÉSZ

BEVEZETÉS

A művelődést, mint az emberi, társadalmi tudás, szellemi, tárgyi és környezeti örökség megőrzésének és továbbadásának eszközét és folyamatát tekintve nyilvánvaló, hogy a múlt és a jövő áthidalása korunkban olyan feladat, amely új gondolkodásmódra kényszeríti mindazokat, akik szakemberként vagy „egyszerű” érintettként akarnak megfelelni a kihívásoknak. A paradigmaváltás önmagában nem példátlan a történelem folyamán, hiszen feltétele és közege volt a globális korszakváltásoknak, amelyek egyaránt érintették a társadalmi és a gazdasági berendezkedést, az ember és a társadalom önmagáról és környezetéről alkotott képét.

Korunk jellemző ellentmondása az individuum akár szélsőségekbe hajló, a társadalomtól, társadalmi hagyományoktól, a környezettől s így a valóságtól elidegenedő, a szó átvitt, s technikai értelmében is virtualizálódó felértékelődése, egyidejűleg azzal a felismeréssel, hogy a társadalomalkotó ember önmagában nem, csak kapcsolatain, hálózatain keresztül értelmezhető. Ez a felismerés napjainkban legnyilvánvalóbban ugyancsak a virtuális hálózatokban nyilvánul meg. A huszonegyedik század kihívása talán éppen az, hogyan talál otthonra, s milyen otthont teremt magának a tapasztalati és virtuális világot megéllő

ember és közösség. A társadalompolitika, a társadalomfejlesztés, a közösségi művelődés feladata, hogy az otthonteremtésben, a hazatalálásban a társadalom és a közösségek segítségével legyen az új utak felfedezésében, az új világ feltárásában.

Megközelítésünkben a társadalompolitika a társadalmi beavatkozás tudománya, a társadalomfejlesztés pedig az eszköze. A közösségi művelődés a helyi és szélesebb társadalom fejlődésének közege és eszközrendszere egyszerre: generációkon keresztül fejlődő tudás és képességrendszer, s egyszerre e szellemi vagyon átörökítésének folyamata, eszköze, erőforrása, tudománya. A „községi művelődés” nem leszűkíti a művelődés értelmezését és folyamatát a helyi közösségekre, hanem kiterjeszti azt a helyi közösség és a közösségek széles hálózata minden, társadalmi beavatkozást igénylő ügyére.

GLOBALIS KIHÍVÁSOK, HELYI VÁLASZOK

A rendszerváltás és a globalizáció az elmúlt két évtizedben korábban nem tapasztalt kihívások elé állították a társadalmat. A világ történései nemcsak a tömegkommunikációs eszközökön keresztül lépték át az otthonok határát, hanem közvetlenül jelennek meg az emberek életében. A demográfiai folyamatok és következményeik, a környezeti

veszélyek, a fenntartható fejlődés problematikája, a leszakadó és váltságtérsegek elszigetelődése, maga a globalizációs folyamat, s mindezek együttes hatásaként a nemzetállami keretek átalakulása a társadalom legtöbb tagja számára nem, vagy csak részben értelmezhető, még kevésbé befolyásolható. A hatások azonban – a rendszerszintű gazdasági és politikai válságok, a politika változásai, a társadalmi, közösségi szövetrendszer gyengülése – közvetlenül, gyakran fájdalmasan jelennek meg az emberek, családok életében. Korábban megkérdőjelezhetetlennek ítélt értékek relativizálódnak, egy élet munkájának ingatlanokban tárgyiasult eredményei veszíthetik el értéküket, biztosnak hitt életpályák válnak tervezhetetlenné, évtizedeken keresztül gyümölcsöző tudások, technológiák lesznek korszerűtlenné egy-egy későn felismert innovációs hullám után hónapokkal. A modern társadalom vívmányai között számon tartott mobilitás gyökértelenséget és a tartós közösségi kapcsolatok leépülését, az élethosszig tartó tanulás, sorozatos átképzéseket, a hivatásban való elmélyülést, az életpálya tervezésének ellehetetlenülését jelenti azok számára, akik a modernizáció alanyi szerepköréből kiszorulva annak tárgyává, magát tehetetlennek érző eszközévé válnak.

A globális rendszerbe szerveződő komplex pénzügyi, gazdasági és politikai struktúrák önértékelé-

sének indikátorai nagy, a helyi közösségek szempontjából nehezen értelmezhető léptékűek. A fogyasztás serkentése, a befolyás növelése, a profitszerzés szempontjai között legfeljebb elvétel, s jobbára csak jelképes értékkel találunk olyanokat, amelyek figyelemmel lennének a közjóra, a társadalom, mint közösségek hálózata érdekeire és értékeire. A gazdasági-pénzügyi értékkel bíró felhalmozás javarésze pedig ebben a rendszerben képződik, de a közösségi alrendszer irányába nem mobilizálható.

Bár a szubszidiaritás hangzatos elve az Európai Unióban azt hivatott segíteni, hogy a döntések meghozatalára az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten kerüljön sor, a helyi közösségek számára meghatározó jelentőségű erőforrások stratégiai tervezése és elosztása is távolodik az elérni kívánt hatások helyi szintereitől. Az uniós források felhasználása így egyrészt látványos eredményekben mutatkozik: középületek és -terek újulnak meg, utak épülnek, megannyi létesítmény születik, illetve nyer új funkciót. Másrészt nem látszik fejlődni a helyi közösségek, illetve társadalmi, gazdasági hálózatok képessége arra, hogy mindezeket az eredményeket saját erejükből, munkájukból teremtsék meg és tartsák fenn hosszú távon. A társadalmi újratermelésben részt vevő szervezetek esélyeit és erejét nem valós közösségi, gazdasági teljesítményük, potenciáljuk határozza meg, hanem az uniós forrásokhoz való hozzáférésük képessége.

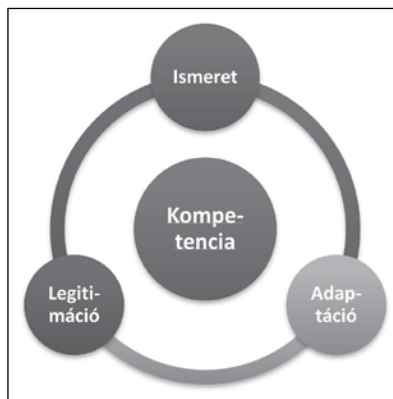
A folyamattal szemben, amely gyengíti saját életük alakításának képességét, a települési, illetve helyi közösségek természetes törekvése, hogy a külvilágtól való függetlenség, az „önfenntartás” útjára lépjenek. A világgal, mint a veszélyek és nehezen kezelhető, ellenséges hatások forrásával, az „idegennel” szembeni bezárkózás paradox módon egyfajta „kollektív elkülönülés”, „individualizáció” felé sodorhatja a közösségeket. Ha a bezárkózás elszigetelődéshez vezet, a közösség olyan süllyedő pályára kerülhet, amelyen a nehézségek és hátrányok, a külső

és belső erőforrások leépülése egymást erősítve teszik lehetetlenné az önerőből történő felemelkedést.

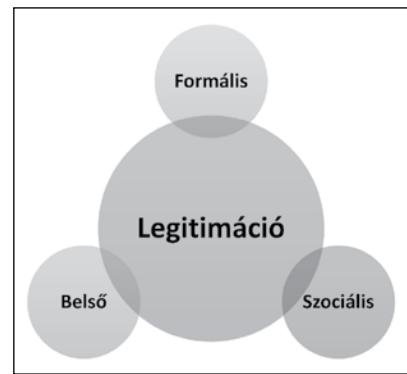
A globális kihívásokra sikerrel válaszolni képes országot csak nyitott közösségek hálózataként tudok elképzelni. A helyi közösségek akkor juthatnak előrébb, ha a globális világba illeszthető, de a helyi értékekre épülő jövőképet tudnak alkotni, melyet széleskörű elköteleződés, s a helyi erőforrásokat használó és erősítő cél-, illetve eszközrendszer segít megvalósítani.

ÚJ KOMPETENCIÁK

Az elmondottakkal összefüggésben a közösségi-közéleti, illetve a gazdaság- és társadalomformáló részvétellel (politikával), azok cél- és eszközrendszereivel foglalkozó műhelyek új kompetenciák megszerzésére irányítják a stratégiai gondolkodás fókuszát. Sok szó esik tehát a személyiség és közösségformáló kompetenciákról. A tervezhetőség, az érthetőség és az új kihívásoknak való megfelelés érdekében értelmeztük, modelleztük újra a kompetencia mibenlétét, rávilágítva annak a társadalompolitika és a közösségi művelődés szempontjából legrelevánsabb elemeire.

A kompetencia alapja az ismeret. A művelődés és műveltség közösség, illetve közösségi intézmények által hordozott tudásvagyon. A személyes és közösségi lét koherenciáját biztosító alapértékek és alapelvek, a társadalmi, gazdasági és természeti környezethez való alkalmazkodást és alkotó, környezetformáló kapcsolódáshoz szükséges

általános és speciális ismeretek, technikai és technológiai ismeretrendszerek forrása nélkül el sem indulhatunk, indíthatjuk a következő generációkat a jövőalkotás kalandjai felé.

Az ismeret élővé, felhasználóján keresztül értékteremtővé akkor válhat, ha ismerjük alkalmazásának módját lehetőségeit is. Az ismeret valóságformáló alkalmazásának tanulása a családban, majd a tudásvagyont hordozó és alkalmazó szervezetekben, közösségekben, közösségi hálózatokban történhet. Az adaptáció vissza is hat a forrására, gazdagítva azt az új generáció által bővített ismeretekkel, tapasztalatokkal.

A cselekvő képesség és szándék végül akkor válhat működővé, az ismeret és alkalmazás hogyanját birtokló személy és közösség „kompetenssé”, ha működéséhez megfelelő, megerősítést, maghatalmazást kap. E legitimációnak három pillére kell támaszkodnia. A szakmai kompetenciáknak többnyire magától értetődő feltétele a képzettség, s a képesség igazolása. A társadalom, a gazdaság különböző szintjein betöltendő szerepek, kompetens fellépés, alkotó jelenlét is megkövetel hatósági engedélyeket, igazolásokat, tanúsítványokat. Kisebb és nagyobb jelentőségű formális meghatalmazás kell a hagyományos polgári, közösségi szerepek betöltéséhez is, melyek kultúránként és koronként jellemzőek. (Nagykorúsítás, felnőtté avatás, vagyoni határok stb.)

Közösségi elfogadás, „szociális legitimáció” vagyis cselekvési környezet nélkül a kompetencia nem értelmezhető. A képességeket és cselekvési szándékat hordozó személy vagy szervezet kompeten-

ciájának feltétele, hogy hatókörnyezetének tagjai elfogadják azt. A kompetenciák, kompetencia-rendszerek fejlesztésének tehát nem csupán a fejlesztés közvetlen tárgyát képező személyre, illetve szervezetre, hanem annak szociális környezetére, kapcsolatrendszerére is ki kell terjednie. Szemléletünk, a közösségi művelődés megközelítése ezen a ponton ágazik el különösen a felnőttképzés, illetve az élethosszig tartó tanulás kompetenciák fejlesztésére vonatkozó személyes, kognitív szemléletétől.

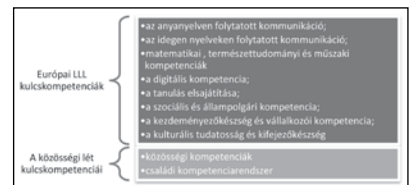
A kompetens szerepvállalás, felelősségvállalás fordulópontja, hogy a kompetenciát hordozó személy, illetve szervezet, elhiszi-e magáról, hogy a megszerzett tudással és képességekkel élni is képes, elfogadja-e a közösség által rá helyezett felelősséget, vállalja-e annak terhét. A szervezeti és közösségi fejlesztő munka első hatáspontja legtöbbször erre a területre esik. Ha él, feléled a hit és a szándék a változásra, cselekvésre, akkor adott a fejlődés motívuma, akkor indulhatunk el a közösség megerősítéséért, akkor érdemes energiát, időt és anyagiakat fordítani a formális jogosítványok megszerzésére, tudást és gyakorlatokat keresni: új képességekkel konvertálni az életet, és viszont.

Család és közösség

Az egész életen át tartó tanulás (LLL) kulcskompetenciáit rögzítő Európai Referenciakeret először határozta meg európai szinten a tudásalapú társadalomban való személyes önmegvalósításhoz, a társadalmi kohézióhoz, az aktív állampolgári létehez és a foglalkoztathatósághoz szükséges kulcskompetenciákat.¹

Az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges kompetenciák csak egy részét fedik le mindazon képességeknek, melyekre a sikeres társadalmi integráció és mobilizáció érdekében szüksége van az egyéneknek és közösségeknek. A közösségi, társadalomalkotó, a közösségeket, a társadalmat formáló, a személyes, családi és szakmai hivatásban harmonikusan kibontakozó ember kulcskompetenciáinak fejlesztése a tartalom kibővítését követeli meg.

A **közösségi kompetencia** a globális világtársadalomba tagolódnó nemzeti, illetve helyi társadalom tagjának képessége arra, hogy közösségi, illetve egyéni érdekeit, értékeit felismerje, megfogalmazza és képviselje. A formális és nemformális keretek között működő közösségek, szervezetek kialakításának és működtetésének kompetenciája, mely

magában foglalja az egyén és a közösség képességét, hogy személyekkel, közösségekkel együttműködést alakítson ki, azokkal együttműködve teremtsen új értékeket mind az egyén, mind a közösség és a társadalom dimenziójában.

A **családi kompetenciák** a családi életre való felkészüléshez, a családalapításhoz és a családi egzisztencia, a harmonikus környezet, a kölcsönös szeretetre épülő kohézió megteremtéséhez, a családtervezéshez, gyermekvállaláshoz és neveléshez szükséges koherens képességrendszer. Magában foglalja a gyermek külső és belső képességeit a fizikai és szociális értelemben vett egészséges fejlődéshez a családban. A fiatalok és a felnőttek képességét a család és a hivatás összeegyeztetésére. A családi kompetenciarendszer részei az időseknek a család életébe tagolódnó aktív életvitele kialakítását szolgáló képességek, s a családok képessége arra, hogy az együtt élő generációk közötti különbségeket erőforrásként tudják felhasználni.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. Az Európai Unió Hivatalos Lapja L394.

DITZENDY KÁROLY ARISZTID társadalompolitikus, közösség- és szervezetfejlesztő, pedagógus, tréner. A HROD Közösségi Gazdaság- és Társadalomfejlesztési Központ igazgatója. A szerző önmagáról, szakmai útjáról: Pályám kezdete óta a közszolgáltatásokkal, közösségi együttműködések fejlesztésével foglalkozom. Megjártam valamennyi gazdasági-társadalmi szektort. Kezdetben helyi, országos és európai civil szervezetek, valamint a kormányzati, önkormányzati munka, illetve intézmények kontextusában dolgoztam. Elsősorban a perszónális, később a szervezeti és szervezeten kívüli kommunikációval, tájékoztató és tanácsadó tevékenységgel foglalkozó szakemberként, folyamatok és programok szereplőjeként, vezetőjeként, vagy szakértőként, tanácsadói szerepben mind a civil szektor meghatározó szereplőivel, mind a helyi, regionális, országos közigazgatás döntés-előkészítő, döntéshozó és végrehajtó szinten tevékenykedő számos szereplőjével, testületével dolgoztam együtt eredményesen.

A közösségi IKT szolgáltatások területén szerzett piaci tapasztalatok birtokában, a központi közigazgatásban töltött vezetői évek után ismét a versenyszférába tértem vissza több barátom-

mal, munkatársammal együttműködve. Munkánk fókuszába a közösségek, szervezetek, települések és térségek sikeres fejlődési pályára állításának segítését helyeztük. Társadalom- és gazdaságfejlesztési modelleket és gyakorlati megoldásokat keresünk, alkotunk a partnereinkkel, ügyfeleinkkel közösen megfogalmazott célok elérésére. Munkahelyem, a HROD Közösségi Gazdaság- és Társadalomfejlesztési Központ formabontó szervezet. Jogi forma nélküli szabad, nyitott közösségi műhelyként kívánjuk megvalósítani társadalmi küldetésünket. Közösségi és szervezeti stratégiánk megvalósulását a műhely vezetői által működtetett gazdasági társaság teszi lehetővé. Elméleti műhelyekben és a „terepen” gyakorlati munkám során az elmúlt években elsősorban a közösségi megoldások, hálózatok vizsgálatával, tervezésével, fejlesztésével megvalósításával foglalkoztam. Társadalompolitikusként a multikulturális, majd interkulturális paradigma lehetőségeit, gyakorlati vetületeit vizsgáltam, alkalmaztam. Közösségfejlesztői, képzői, tanácsadói jövőmet a közösségi, illetve egységkultúra (unikulturális paradigma) megértésének, alkalmazási modelljeinek és helyi, illetve társadalmi gyakorlatának építésére szánom.